

DHURATA KASA

EGNATIA

ROMAN

BOTIMET TOENA

DHURATA KASA

EGNATIA

roman

BOTIMET TOENA

Botuese: Irena Toçi

Redaktor letrar: Behar Gjoka

Përkujdesja grafike: Rogen Alushani

ISBN 9789928960979

© AUTORI *dhe* BOTIMET TOENA

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjeti apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollesha", nr. 71, Tiranë 1023

ose K. Postare 1420

Tel.: +355 67 70 70 884

botimet.toena@gmail.com

toena.porosionline@gmail.com

<https://toena.al>

Dedikuar fëmijëve të mi

KAPITULLI I

Në portin e Dyrrahut u ankorua një anije romake. Njerëzit filluan të mblidheshin përreth limanit aq sa ua lejonte rrethimi ushtarak. Dita ishte e nxehtë, pulëbardhat tufa-tufa vërdalloseshin mbi det sikur donin të freskoheshin nga tërë ajo nxehtësi mesdhetare. Si mikpritëset e para të portit, të rreshtuara kolonë, bënë një ecje drejt bregut, u rrotulluan në kthim dhe u vendosën qark mbi velat e anijes madhështore me zbukurime në direkë, vela dhe litarë. Si misionare të ruajtjes së dritës pulëbardhat sikur ia shtuan llamburitjen anijes dhe shtjellimi i tyre spiral krijoi një vezullim të paqtë, i cili i tërhoqi më shumë njerëzit në buzë të limanit. Heshtimi i pulëbardhave puqtuar më atë të anijes iu nënshtrua si gjithmonë zhurmës së bashit të anijes që shkastiste valët me një rrëshkitje të ëmbël. U krjiua një harmoni e cila sikur e zbuti atë kuriozitet të frikshëm të shikuesve. Midis llamburitjes së anijes dhe njerëzve të zymtë u krijua një kontrast ku disa syresh nuk gëzoheshin por ende lëviznin duart në shenjë mosbesimi, madje disa prej

tyre përhapën zëra se ardhje të tilla pa paralajmërim mund të jenë më ogurzeza se ato që në dukje ishin qartazi luftarake. Që pas Luftës së tretë Iliro-Romake e tërë zona e Ilirisë ishte nën sundimin romak. Ilirët nuk e kishin harruar tradhëtinë e Dhimitër Farit, as ndëshkimin që Roma i dha pas largimit të tij në oborrin e mbretit të Maqedonisë Filipit V në shekullin III p.e.s, as internimin e Mbretit Gent në Romë pas luftës së tretë Iliro-Romake. Lucius Anicius Gallus jo vetëm që e nënshtroi Ilirinë por u kujdes që nëpërmjet parullës përça dhe sundo të copëtonte mbretërinë e mbetur në Polise në tri njësi dhe u kujdes që të krijonte terrenin e lirë për fillimin e një rruge që do të lidhte Dyrrahun me Lindjen tej Maqedonisë. Për këtë Senati emëroi Guvernatorin (Prokonsullin) Romak Gnaeus Egnatius, i cili u vendos në Selanik. Ai i kishte zbutur marrëdhëniet me ilirët pas fillimit të ndërtimit të rrugës. Ilirasit duke mos patur rrugëzgjdhje tjetër u përshtatën me sundimin e moderuar të Romës pas vitit 146 p.e.r., si për interesin e ekzistencës së tyre po aq edhe për ta shfrytëzuar këtë përshtatje duke përfituar nga investimet romake. Porti i Dyrrahut ishte shndërruar në një nga portet më të mëdha të Mesdheut, ndaj riorganizimi i tij dhe zhvillimi i të gjitha drejtimeve që vinin pas tij ishte kthyer në prioritet nga Republika Romake.

Hyrjet në port ishin të shumta, të ndryshme dhe nga drejtime të ndryshme. Karvanët tregtarë

ose ushtarakë ishin bërë të zakonshme, por kjo që sapo kishte hyrë në port ishte më e veçanta dhe më ekzotikja për ilirasit. Velat e saj gjigande flatronin në ajër pëlhura të shndritshme me flatrimin e të cilave pështjellohej herë-herë bashi i anijes i lartësuar me ikonat e parajsës që ishin tri engjëjt, ato hapnin valët si një përfytyrim i ardhjes së perëndeshë Minervës, perëndeshës së mençurisë, industrisë, tregëtisë dhe artit, statuja e së cilës qëndronte në krye të bashit. Minerva dukej sikur merrte dritë nga bregdeti i Ilirisë ku rrezet e diellit binin me pasqyrimin më të shkëlqyeshëm dhe ajo, Minerva, shtrihej në këto rreze në gjatësinë e Adriatikut, e ndërsa anija u fut në portën e limanit, hyjnesha dukej se po hynte bashkë me detin mbi supe si një penuar gjigand. Asnjë anije tjetër nuk guxoi të ecte krah saj dhe asnjë tjetër nuk ishte kaq e shkëlqyeshme, dukej si një sarkofag që ndrin në çastin e hapjes, brenda të cilit shpërthen fuqia diellore. Kjo nuk ishte një anije lufte, as një anije e mirëfilltë tregëtare sepse ndryshe nuk do të kishte kaq zbukurime dhe të hynte me një heshti të tillë, por që nga lëvizja e lehtë dhe pa asnjë zhurmë ajo të zgjonte jo vetëm dëshirë por edhe pak trandje. Po çfarë ishte atëherë? Pikërisht pamja e saj ngjalli një kuriozitet të paparë saqë komandanti i portit nxori disa ushtarë që rrethuan vendin e zbarkimit të anijes “magjepsëse”, siç e quajtën tellallët e mëngjesit. Anija mbeti tërë ditën në port dhe njerëzit iknin e vinin të lodhur nga

pritja e zbarkimit, por më kot. Trinat e anijes nuk u hapën, ndërkohë njerëzit në sheshin para portit iknin e vinin, saqë në mbrëmje vonë ata u rralluan.

Në muzg ndriçimi i flakës së farit ra mbi det duke krijuar atë rrëkenë e dritëzës mbi ujë e cila sa vinte e zgjerohej në drejtim të anijes. Në një çast të caktuar asaj iu bashkuan dy flakadanë mbi dy pishtarë të mëdhenj të cilat ndriçuan trupin qëndror të anijes. U hap trina e drunjte e saj dhe, nga ajo filluan të dilnin ushtarët e parë, këmbësorët. E çuditshme ishte se ata ishin të paktë në numër dhe zbritja e tyre nuk ishte triumfatore si e një ushtrie zotëruese, por më shumë një kalim miqësor, pas tyre ia behën shumë shërbyes, skllevër e shoqërues të papërcaktuar. Më vonë me nderime të veçanta nga ushtarakët e armatosur që zbritën më me solemnitet kaluan komandanti i tërë kësaj shpure bashkë me komandantin e anijes. Pas tyre filluan të zbresin kuaj dhe karro të zbukuruara me dru lisi, perde mëndafshi dhe lëkurë demi të shkëlqyeshme. Ndërkohë edhe njerëzit që shtoheshin për të parë kishin një çudi buzëqeshëse për këtë zbarkim të çuditshëm. Herë të tjera kur zbarkonin anijet e stërmëdha të luftës ata kishin parë të zbrisnin kuaj lufte të baltosur e me plagë, ushtarë të armatosur gati për çdo lloj sulmi të beftë dhe të rreshtuar, kishin parë edhe ushtarë të gjakosur e të gjymtuar, karro me plaçka lufte ose me viktima, por një zbritje kaq qesëndisëse nuk e kishin parë kurrë. Më pas si dritëza të vogla zbritën disa

gra me veshje vezulluese që shoqëroheshin nga një mori shërbyesesh me tunika të thjeshta. Në krye të tyre ecnin me kokën lart dhe me kurora romake një princeshë dhe një vajzë e re, ajo ishte e vetmja që nuk kishte turp të përshëndeste njerëzit me admirim. Plot sëndukë, kanape të mbyllura në drynj hekuri, deri edhe disa kafshë në kafaze si tre kuaj të mëdhenj, dhe katër kafazë me shpendë u shkarkuan nga ushtarët shoqërues. U kuptua se ky nuk ishte një karvan lufte apo tregtie, por një karvan i ndonjë mbretëreshe ose princeshe. Pas pothuaj dy orësh e tërë shpura kishte zbritur para portës kryesore të portit. Tri karrocat u montuan tek kuajt dhe princeshat misterioze u futën nëpër karrocat përkatëse. Por pyetja enigmatike ishte se përse ato zbritën në muzg dhe jo paradite? Cilat ishin gratë enigmatike nën veshjet vezulluese që pasi u futën nëpër karroca kishin lëvizur paksa kanatet e mëndafshëta të karrove duke parë pas tyre derisa kërcitja e tyre e drunjtë ishte mbyllur plotësisht. Po aq sa enigmatike ishte zbritja e tyre aq e shpejtë ishte edhe ikja.

Karrot dhe shpura përshkuan qytetin përgjatë gjithë rrugës që të çonte në dalje të tij, gjë që tregoi se ato thjesht po kalonin në Dyrrah dhe pikë ndalimi kishin një stacion tjetër. Po cila ishte ajo ndalesë më e rëndësishme se Dyrrahu? Ja që karrot e kaluan Dyrrahun dhe vazhduan drejt duke i rënë Ilirisë mes për mes, horizontalisht. Udhëtuan tërë natën

pasi ditën në Iliri bënte shumë vapë. Pishtarët nëpër karroca dhe pishtarmbajtësit ndriçonin një rrugë që herë ishte me baltë, herë ishte gunga gunga me gurë, e here me gropa. Karrocat tundeshin si manare sa majtas djathtas duke bërë një zhurmë karakteristike drag-drug, nën të cilën gratë brenda tyre herë ankoheshin me njëra - tjetrën, herë pyesnin se deri kur ishte kështu. Një moment karroca kryesore ndaloi dhe princesha porositi mendeshën e saj se dëshironte të fliste me komandantin. Komandanti hapi me kujdes kanatin e karros kryesore dhe pasi u përkul u drejtua nga princesha. Ajo zbriti plot kujdes e hijeshi dhe pasi u përkul duke respektuar hierarkinë iu drejtua me shqetësim.

- Mos kemi ngatërruar rrugën i nderuar komandant? Tërë kjo tundje të bën të mendosh se ecim në tokë të pa shtruar, - e pyeti duke mbajtur cepat e fustanit të gjatë poshtë mantelit të artë.

- Epo është rruga që po ndërtohet princeshë - iu përgjigj ai, ju e dini që ka disa vjet që ka filluar dhe është shumë e rëndësishme. Ja edhe pak dhe futemi në zonën e mbërritjes. Aty nuk ka më tundje pasi rruga kalon në anë të qytezës. - Agripa u kthye në karrocën e saj, sytë e së bijës e shoqëruan me shqetësim. “Katër vjet”, mërmëriti me vete. Padashur i ishte kujtuar koha kur ishte larguar i shoqi. Kur ai i kishte thënë se e kishin komanduar në Selanik, ajo kishte qarë plot një javë. Tia atëherë ishte trembëdhjetë

vjeçe, të dyja e kishin shumë të nevojshme praninë e tij. Pastaj dhe ajo nuk e imagjinonte se si Senati njërin prej besnikëve të tij ta çonte aq larg, por misioni i të shoqit ishte i shumëfishtë. Ndërtimi i rrugës së re, e cila do të lidhte Romën me Lindjen e nënshtruar tashmë, ruajtja e kontrollit romak në Iliri, këtë i shoqi ia kishte mërmëritur nën zë, dhe më e fshehta të cilën ajo e kishte kuptuar vetë ishte sigurisht “romanizimi i kolonive” një ligj i miratuar që në themelimin e Republikës Romake, i cili duhej të vazhdonte pavarësisht kundërshtisë dhe refuzimit të ilirasve. Kur Guvernatori Gnaeus Egnatius e kishte zgjedhur si mëkëmbës të tij për ndërtimin e rrugës në pjesën ilire, Gaius Terentius-in, ajo, e shoqa pra, nuk kishte bërë zë. Ajo e dinte prej kohësh potencialin e Prokosullit Egnatius, përveçse ai ishte edhe kumbari i Tias, ndaj pas një viti të lodhshëm ajo kishte marrë vendimin të vinte vetë në Iliri.

Agripa ishte një ndër gratë më të bukura romake, pigmenti i saj mesdhetar e bënte më të fuqishme se pozicioni i saj statutor. Trupi i plotë si një qiparis ku asnjë fije floku nuk dilte jashtë kontureve të fytyrës, niste më një kapje topuz të flokut, vazhdonte me gurë të ndritshëm nëpër flokë dhe përfundonte me kurorën njëvijëshe e tipit romak që i qarkohej në flokët e zinj. Supet e saj të mbuluara me një mantel prej mermeri që romakët e quanin pallë, mbulonin një stola (lloj fustani romak), të gjatë e të bardhë prej

atllasi që derdhej drejt mbi pantoflat zbukuruar me gurë dhe fije liri të ndritshme. Mbi stola një brez i artë i këpuste si një zambak prej kërcellit dy pjesët e trupit ku pjesa e sipërme rrinte kolonë mbi bel, ndërsa pjesa tjetër shkante drejt fundit me një derdhje elegante që transmetonte një pamje fisnike. Nën natën e freskët të Ilirisë krahët e saj vezulluan më shumë kur ajo hapi kanatin e derës së karros. Byzylykët prej argjendi fërgëlluan tërë nervozizëm mbi llërët e vajosur me vajra aromatikë teksa mbylli trinën e karros duke përcaktuar edhe fytyrën e saj të inatosur, ku buzët e mbledhura nga inati reflektuan një pëshpërimë zemërimi.

- Nuk paska të mbaruar kjo rrugë, - në fakt shpura e grave ishin mësuar me rrugët e Romës dhe me shestimën e relievit të drejtë. Megjithatë Agripa tërhijej shpejt në maturinë e saj. Me një zë më të zbutur e më të ëmbël pyeti të bijën.

- Ti a u trembe shpirti im? Fli edhe pak, ja arritëm. Tia kishte pyetur pa pushim për kohën e mbërritjes, ajo kurrë nuk kishte udhëtuar kaq larg. Nata ishte shumë e heshtur, asnjë bulkth nuk pipëtinte, asnjë buf nuk gugaste, mesa duket fundi i verës po afronte bashkë me qetësinë e netëve. Hëna kishte dalë e plotë dhe dukej sikur ecte paralel me karrot. Ishte një natë e pastër me yje që shndritnin bindshëm krahas hënës që ecte si një udhërrëfyese. Herë-herë dëgjohej zhurma e një lumi, pastaj qetësi, zhurma e rrugës vraga-vraga,

përsëri qetësi, dhe zhurma e lumit përsëri ndihej si një kolonë zanore sirenash. A thua se karvani po lajmërohej për dy shenja që do ishin prezente në jetën e tyre, një lumë dhe një rrugë. Në këtë melodi që u krijua mes lumit dhe rrugës karrot sikur u bashkuan si një refren me zhurmat e rrotullameve të tyre. U krijua një trio e cila ia nxori më shumë gjumin Tias, e përgjumur pasi rregulloi flokët e lëshuara të kapura më karfica me gurë të ndritshëm, vazhdoi duke vënë veshin në dërrasat e karros.

- Po lumi është afër nesh? - mermëriti dukë u shkëputur paksa nga vendi i saj për t'u rehatuar më drejt.

- Po shpirt, - i buzëqeshi me zor Agripa - nuk e dëgjon sa e lehtë është zhurma që rrjedh?

- Po por unë di që atje ku po shkojmë ka një lum të madh dhe babi do më shpjerë, mos vallë ky është ai? Pra, ne jemi afër babit?

- Po zemra ime, edhe pak dhe mbërritëm. - Sado që princeshat mundoheshin të qetësoheshin ia fillonte prapë rruga me sopa gropat e saj. Papritur karroja ndaloi. Zonjat u lajmëruan se po hynin në qytezë. U dëgjua zëri i komandantit i cili nxori pararojën të ikte më përpara për të dhënë lajmin e mbërritjes. Në lindjen e agut të ditës një karvan i stërmadh mori kthesën për në qytezën taulantase. Ky territor ishte i tëri nën sundimin romak që kur Gjenerali/pretor Quintus Cecilius Metellus Macedonicus, e mbante të

siguruar si një territor të lirë për ndërtimin e rrugës. Ishte një qytezë e qetë në qendër të Ilirisë. I shoqi e kishte siguruar se do ndjehej mirë mes ilirëve paqësorë të cilët e kishin pranuar tashmë hegjemoninë romake në atë luginë. Prokonsulli Gnaeus Egnatius duke e vlerësuar rolin strategjik të këtij mansioni i cili do të bashkonte dy dellet e rrugës së re, pikërisht atë të Dyrrahut me atë të Apollonisë, i dha një rëndësi të madhe këtij stacioni në dukje të vogël, duke shtuar trupat ushtarake edhe për një arsye të tretë, legjionet romake mbledheshin, ndërroheshin dhe furnizoheshin aty për t'u futur pastaj thellë në Iliri.

Legati Gaius Terentus e kishte vendosur ushtrinë e tij në një zonë të largët lindore të Dyrrahut, pikërisht në një fushë jo shumë të gjerë, rrethuar me kodra të buta, përgjatë lumit të quajtur Geniusus. Në këtë hapësirë të fortifikuar nga vetë natyra ku karakteristike ishte gjelbërimi kodrinor me ullinj tipikë mesdhetarë në të dyja anët e lumit Geniusus, Legat Gaiusi e kishte riformatuar stacionin e vogël, një “mansio” të rrugës që po ndërtohej, në fillim më së shumti si një qendër ndalimi dhe furnizimi për ushtritë romake që lëviznin përgjatë territorit Ilir. Përpos kësaj, klima e butë dhe ajri i freskët që lëshohej nga kodrat e buta të rrethinave të lumit Geniusus, e kishin bërë për vete legatin. Aq shumë e shijonte Gaiusi ajrin e freskët të mëngjesit që kodrat e Topit apo të Garunjës e sillnin dhe Geniususi e përhapte tej fushave dhe kodrave përballë, sa që ai ndërtoi fillimisht një shtëpi me shikim nga lumi.

Me kalimin e muajve ai kishte filluar t'i donte njerëzit e atij vendi të cilët ishin ilirë vendas, ata dalloheshin për punëtorë të zotë në përpunimin e leshit, ku malësorët e zonave kodrino-malore të Kazies e sillnin leshin e bagëtive të imëta ose të egra, që ta përpunonin e ta merrnin sërish, gratë e tyre ishin endëset më të mira të fijos në të gjithë zonën. Gjithashtu ilirasit ishin mjeshtër në bërjen e vajit të ullirit me ullinj të kodrave përreth saqë legati u kishte ofruar edhe një tregti të vogël me Selanikun. Gaiusi nuk kurseu por nëpërmjet mjeshtërve romakë u vuri në dispozicion atyre edhe teknikën e punimit të hekurit nga të cilat ilirasit filluan të bënin vetë armatime të modeleve romake për vetëmbrojtje apo çdo situatë, vegla pune apo sende shtëpiake. Ata nuk ishin ndjerë kur romakët zbarkuan pranë vendbanimeve të tyre. Përkundrazi i kishin pranuar si njerëz të zakonshëm pasi legat Gaiusi nuk kishte ndezur luftë në ardhjen e tij, ai kishte zbarkuar qetë-qetë një ditë të bukur me diell si administrator i punimeve të rrugës së re, detyrë kjo e shkruar dhe e lexuar hapur në pleqësinë e zonës. Detyra e tij e fshehtë ishte tjetër gjë. Ai duhej të mbante në zotërim tërë zonën lindore që lidhte Ilirinë me Maqedoninë. Njerëzit e zonës përreth Geniususit dhe kodrave, thjesht vetëm kishin dalë anës shtëpive për të parë kuajt e stërmëdhenj të karvanit të gjatë me ushtarë, punëtorë apo materiale. Gaiusi i kishte gjetur shtëpitë e ilirasve të shpërndara në të dy anët

e lumit Geniusus grupe-grupe të vogla. Një grumbull shtëpish ishin në lindje të lumit, ku rrjedha e tij shkonte tej e tej fushës që zgjerohej si një hapësirë dyfish e dalë nga ngushtica, këtu lumi merrte frymë lirisht dhe harbohej mes fushave që shtoheshin në hapësirën mes dy vargkodrash. Një grumbull tjetër shtëpish ishin në të dalë të lumit për nga perëndimi, pikërisht aty ku rruga kishte nisur punimet si një ndër segmentet më të rëndësishme pasi do të bashkonte dy dellet e saj. Po kështu, kishte vendas edhe përtej lumit në pjesën jugore të këtyre vendbanimeve, të cilët jetonin në banesat rrëzë kodrave përballë, aty ku dielli lindte më së pari pasi fusha e gjerë para tyre e lëshonte veten nën rrezet e tij si një amazonë nën qiell, ku shëmbëllimi binte mbi shtëpitë e vogla me kashtë. Ndërsa në pjesën veriore, në malësi Gaiusi kishte marrë informacion që të ishte i kujdesshëm. Ajo zonë kishte fortesat më të vjetra pothuaj në tërë Ilirinë dhe njerëzit malësorë të Kazies nuk bindeshin kollaj. Askush nuk e dinte sesi ishin ndërtuar ato fortesa. Lartësia e kodrave i kalonte ato të zakonshmet, ndaj njerëzit e tyre ishin disi më vete, autonomë, të izoluar. Ata ishin banorët më të vjetër ekzistenca e të cilëve datonte që dhjetë mijë vjet para. Ilirët e malësisë së kësaj zone nuk e njihnin luftën, ata ishin të lirë nga lindja e deri në vdekje. Kishin pleqësitë e tyre dhe territoret e mbrojtura sidomos nga natyra. Ndryshe ndodhte me njerëzit fusharakë, ata dukej se mezi i

kishin pritur romakët pasi ata ishin më të dërrmuarit pasi fushat e tyre përgjatë të dy krahëve të lumit Geniusus ishin bërë disa herë beleg luftimesh në të tri lufrat Iliro-Romake. Ndaj ata nuk ishin organizuar dot si një qytezë por kishin mbetur ende fshatra autoktonë, dhe pas lufrave Iliro-Romake kishte edhe disa vici (fshatra të vegjël të rinj), njerëzit e të cilëve kishin ardhur nga përtej kodrave. Sapo fillonin lufrat në fushën e luginës së lumit, vendasit linin shtëpitë e tyre në fushë dhe ngjiteshin kodrave. Ata ishin njerëz të fortë, nuk i ishin trembur lufrave asnjëherë. Djemtë ishin organizuar disa herë me mbretërit Ilirë, kishin sakrifikuar , ishin vlarë, gjakosur, gjymtuar por prapë kishin shkuar në luftë. Fusharakët ishin liridashës, ata i rimbillnin tokat e tyre pas çdo lufte pasi e donin fushën e tyre, rrjedhën e lumit të tyre, në çdo përfundim dielli ajo ishte rrjedha e jetës. Ilirasit e këtyre zonave ishin edhe bujarë, ditën e mbërritjes së legatit Gaius ata dërguan një përfaqësi në emër të të gjitha bashkësive që jetonin në atë luginë. Legatit i bëri përshtypje mikpritja dhe biseda e hapur e tyre. Ata kishin kërkuar dy gjëra, të mos digjeshin dhe shkretoheshin më siç kishte ndodhur në lufrat Iliro-Romake, dhe e dyta të ishin të lirë në jetën e tyre. Duke i parë drejt e në sy këta njerëz të thjeshtë dhe të vendosur, Gaiusi kishte kuptuar se ata po kërkonin një pakt, të mos sulmoheshin dhe të bashkëjetonin. Legat Gaiusi përveçse një komandant i zoti, ishte edhe një

burrë i lexuar. Senatori Marcius Antonius, një orator i zoti dhe mbrojtës i traditave i kishte pëshpëritur në vesh para nisjes së tij, se në Iliri më mirë ta mbante mirë me njerëzit se më mbretërit e tyre, “Është truall që të rrokullis sepse gjithmonë do jesh më i vonë se ata.” Legati i kishte vënë vëth në vesh të gjitha mençuritë e tij ndaj atë ditë ai kishte ulur armët dhe kishte kumtuar diplomacinë, derisa këta njerëz vërtet i kishin hyrë në zemër.

Në fillim ai iu shpërndau ndihma në ushqime dhe veshje vendasve por me kalimin e muajve ai u përshtat edhe si një bashkëjetues, dalëngadalë filloi që në vend të shtëpive me baltë t’ju ndërtonte shtëpi me tulla qeramike të cilat lidheshin me llaç. Gaiusi u solli atyre materiale ndërtimi, orendi të ndryshme shtëpiake, cohëra dhe të linjta të buta, të marra edhe nga orienti e deri edhe modele armësh e shpatash. Ndërsa vendasit i ofruan punishtet e tyre të vogla për përpunimin e leshit, të lëkurëve, baxhot e bulmetit pas të cilave romakët ishin shumë të dhënë. Qëllimisht Gaiusi ndërhyri edhe për shkëmbimin e tregjeve, i ndihmoi vendasit të tregëtonin prodhimet e tyre deri tej në Selanik, ku shkonte shpeshherë në takime pune me Guvernatorin Gnaeus Egnatius, i cili kishte bërë shaka herën e fundit me shprehjen, “më duket se po i do Ilirët më shumë se ç’të duan ata”. Përgjigja kishte qenë e matur, “aty ku nuk ka probleme lufte ka probleme urrejtjeje, po mundohem t’i fitoj ata”.

Përgjatë tri vitesh, ndërkohë që rruga ecte, Legati i afroi shtëpitë e tyre afër njëri-tjetrit përreth shtëpisë së tij, e cila ishte në mes të kësaj qyteze që po merrte formë. Dalëngadalë ai shtroi edhe rrugë midis shtëpive. Kështu ai e organizoi qytetin në një stacion më të zgjeruar me tri blloqe, blloku hyrës me shtëpi paralele në fund të të cilave fillonte zgjerimi i dy blloqeve degë, bllokut të poshtëm buzë lumit Genius dhe bllokut të sipërm buzë kodrës së Topit.

Në tërë këtë bashkëjetesë Gaius Terentus ishte treguar i kujdeshëm pasi nuk donte që kur të shkonte në ekspedita (të cilat ishin misionet kryesore të ngarkuara nga Roma), ta kishte mendjen pas për ndonjë kryengritje të mundshme që mund t'i ndodhte pjesës tjetër të garnizonit që e linte vazhdimisht aty. Prandaj ai kishte emëruar si nënadministrator një iliras, Adamant Lunikun, të cilit kishte filluar t'i besonte edhe sigurinë jashtë qytezës. Adamanti kishte dy djem, Ilirin tashmë njëzet e dy vjeç dhe më të voglin Taulantin pesëmbëdhjetë vjeç. At e bir, Adamanti dhe Iliri silleshin lirshëm brenda shtëpisë ku administartorët e Gaiusit e dërgonin të birin, Ilirin, edhe si shoqërues për ndonjë porosi. Ndaj kur karroja me miqtë ndaluan para shtëpisë së madhe, Iliri me nxitim lajmëroi të atin.

- Erdhën baba, janë para portave. - Iliri ndërkohë që i dinte detyrat e veta vajti tek porta kryesore që shihte nga qendra e qytezës. Adamanti menjëherë

zbriti nga kulla anësore e vrojtimit që shikonte nga rruga dhe shkoi tek nënkomandanti romak Tulusi.

- Komandant Tulus, karrot mbërritën, janë para portës. Ç'më urdhëroni? - Komandant Tulusi një burrë i shkurtër por babaxhan, me bark të rrumbullakosur sa një shalqi i madh, duke buzëqeshur paksa iu kthye Adamantit.

- Ashtuuu, sa mirë, të hapen të dyja portat qendrore dhe të ndizen llambat në shtëpinë e madhe. Adamanti zbriti shkallët e kullës së vrojtimit të pasëm tek e cila rrinte zakonisht nënkomandant Tulusi dhe u afrua tek pararoja e derës.

- Të hapen dyert - urdhëroi teksa bëri me dorë për nga dera dhe vetë hipi mbi kalë për të dalë jashtë portës.

- Kali i tij i bardhi bëri pak hapa dhe Adamanti i ftoi miqtë me atë pak latinishte të tij që kishte mësuar këto dy vite si nënadministrator. Karrot dhe shpura u futën në kala. Aty i prit Tulusi i cili u prezantua para komandant Aurelios dhe e ftoi të zbarkonin karrot pasi të dyja shtëpitë, e madhja e Legatit dhe shtëpia e miqve ishin gati. Ndërkohë Iliri ktheu kokën në cep të shtëpisë së miqve ku sapo kishte çuar disa pishtarë të rinj, për të parë se kush do zbriste nga karrocet. Karrot ishin shumë të bukura për të mbajtur ushtarë dhe burra brenda. Në bishtin e kuajve kishte vargje të holla liri të bëra kordele të vogla rrethuar me fije me ngjyra të arta të cilat tundeshin duke valëzuar mbi

qimet e buta të trupit të kuajve. Ato bashkoheshin me kapanaxhat lidhëze të karros duke bërë që të dukeshin si një dekor i të gjithë karrocës. Mbi kurrizet e kuajve ishin banda kashmiri të kuqe në formë vezake edhe këto me jele të arta që i jepnin kuajve një tis femëror duke i dalluar nga tërë karvani. Në cepin anësor të syve, aty ku zakonisht kuajve u vihen mbrojtëset, këto ishin zëvendësuar me rrethore lëkure pas të cilave ishin ngjitur pendë të vogla papagajsh. Po me fije ari të thurura ishin edhe kordonët me kryqëzime të holla me të cilët ishin qarkuar edhe kanapetë e karrocës, dera anësore dhe të tria kornizat e karrocës, ajo e pasme dhe dy anësoret. Ndërsa korniza ballore ndrinte nga një copë komplet e artë që simbolizonte rrezet diellore si një përkujtesë e perëndisë së dashurisë, Venerës për misionin e karros më të bukur që kishte përshkuar mes për mes Ilirinë. Në majë të karrove shndrinin katër pishtarë të gdhendur në dru lisi me kupa etruske. Pasi u hapën dyert nga ato zbritën disa gra të veshura me rroba vezulluese. Një moment Iliri ndali vështrimin tek vajza pas princeshës kryesore që printe, ajo shndriste nën pishtarët me flokë të derdhur përzishëm me gurë shkëlqyes ndër to. Gjeneral Aurelio i udhëzoi Tulusin dhe Adamantin të shoqëronin të gjitha gratë tek shtëpia e madhe .

- Kujdesuni që familja e legat Gaiusit të sistemohet sa më parë pasi princeshat janë të lodhura nga rruga.

- Familja e legatit? - pyeti me kureshti Iliri të atin duke bërë një hap para tij.

- Po - i buzëqeshi Adamanti dhe u shkëput me të shpejtë për të ndihmuar princeshat të zbrisnin.

- Vetë Gaiusi në fakt nuk ndodhej në qytezë, ishte në Selanik për të marrë udhëzimet më të fundit për rrugën, por kishte dhënë porosi të qarta për pritjen e miqve dhe sistemimin e tyre Tulusit dhe Adamantit. Agripa kaloi mes shpurës me një përshëndetje të kokës. Ajo nuk kishte kohë për asnjë, aq e lodhur ishte, por fenerët që mbanin në dorë dy shërbyese dhe një mesogrua me një pjatë bronxi në të cilën ishte mbështjellë diçka, i bënë shumë përshtypje. Komandant Tulusi u përkul para saj, u vetëprezantua por u tërhoq me shpejtësi për t'i lënë vendin e përshëndetjes vendasve.

- Adamant Luniku jam zonjë - foli një burrë i veshur me një tunikë treçerekshë prej liri dhe me pantallona të ngushta. - Mirë se erdhët! - Pasi u përkul ai i hapi rrugën gruas që mbante në dorë tabakanë me copën e lirit të mbledhur. Edhe ajo i uroi mirëseardhjen, vajza në krah të saj hapi copën dhe ia afroi princeshës. Agripa mbeti pa fjalë, në një kupë të vogël ishte një kulaç i vogël që nxirrte avull, dhe një kupë me një lëng disi të trashë - një grimë bukë nga e jona zonjë për mirëseardhjen dhe një degë dorëzonje si aromë Ilirie. - Agripa u habit dhe u emocionua njëkohësisht. Mori pak thërrime buke i ngjeu tek qulli

dhe i provoi me majat e buzëve, shija i pëlqeu. Me shumë kujdes mori edhe dorzënjën, përshëndeti me kokë dhe pasi gratë i hapën rrugë u ngjit shkallëve të shtëpisë së legatit. As Adamanti, as gratë nuk kishin komunikuar me komandant Aurelion. Sapo kishin mbaruar më Agripën ishin spostuar duke ia lënë vendin komandant Tulusit. Këta ishin Ilirët, të cilët Gaiusi i kishte kuptuar që në fillim. Ata presin vetëm njerëzit që pasi kanë treguar dhjetë herë dakordësi, besim dhe miqësi karshi tyre, priteshin një herë, sado që bashkëjetesa u kishte diktuar detyrime për këta njerëz ushtarakët romakë ishin të huaj. Spostimi i tyre pa përshëndetje, tregonte se ata ishin vendasit dhe ishin ata, që vendosnin për ardhjen apo ikjen e të huajve, që në këtë rast kishin bërë diferencën.

Ata pak vendas që ishin, e mirëpritën dhe e pëlqyen gruan e hijshme romake, veç Iliri nuk e kishte parë fare pothuaj. Ai duke qëndruar në anë të komandant Tulusit kishte vërejtur princeshën pas saj, as kishte dëgjuar e as kishte parë gjë tjetër. Një mijë shigjeta kishin dalë prej mantelit të saj ngjyrë okër dhe e kishin sulmuar mu në zemër, kishte ndjerë një rrahje të paprovuar. Pse? Ajo as i kishte folur, as e kishte parë. Flokët e saj ngjyrë kafe me onde të derdhura si një ujëvarë e valëzuar prej erës i kishin fshikur zemrën dhe shikimin. Ecja e saj e qetë por me një mimikë që përshëndeste njerëzit e bënë Ilirin ta ndiqte përkarshi derisa ngjitën shkallët e gurta të shtëpisë së madhe.

- Ilir karrot - i foli i ati - iu duk se dikush e hoqi nga ëndrra, po vërtet, pasi sapo lëvizi kokën, siluetën e vajzës e përpiu dera e harkuar. - Boll u hutove - vazhdoi Adamanti duke i dhënë frerët e njëres karro - me to do jesh derisa të vijë legati, mos harro udhëzimet. Legati Gaius para tre muajsh kur Agripa i kishte shkruar se do dëshironte të vinte në Iliri, kishte bërë një bisedë delikate e të fshehtë me Adamantin. Ai e kishte kuptuar fuqinë e tij si tek njerëzit dhe tek pleqësia, fjalën e Adamantit e kishte provuar që para katër vitesh kur kishte mbërritur në Iliri, ajo kishte kumbuar në njëqind fjalë mençurie në atë takim kur ftohtësia mes tyre ishte një ngricë ruse. E kishte ofruar familjen e tij, e shoqja, Lisina u bë administratorja e guzhinës dhe lavanterisë, ndërsa Ilirin e kishte dërguar në Dyrrah për të mësuar latinishten. Të gjithë romakët që ishin në shërbimin e legatit e kishin të qartë se familja Luniku ishte një privilegj i miqësisë dhe Adamanti ishte Pritani (titull nënpunësi më i lartë civil) Ilir i qytezës. Por mbi të gjitha ai ishte një iliras i mençur dhe i pushtetshëm.